LA SOMBRA DEL VIENTO: TIL, XOTIRA VA ICHKI NUTQNING PSIXOLINGVISTIK TALQINI

Qurbonova Ziyoda Abduraxmanovna
O'zDJTU Ispan tili amaliy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. *Ushbu tezisda Karlos Ruis Safonning La sombra del viento romani til, xotira va ichki nutq munosabatlari kesimida psixolingvistik talqin qilinadi. Asarda Daniel Sempere obrazi orqali shaxs ongida matn, eslash, qo‘rquv, sukut, o‘zini anglash va dialogik idrok qanday shakllanishi tahlil etiladi. Roman voqealari kitob, shahar, tarixiy jarohat va shaxsiy xotira tutashgan murakkab semiotik maydon sifatida ko‘riladi.*

Kalit so‘zlar: *La sombra del viento, Karlos Ruis Safon, psixolingvistika, ichki nutq, xotira, til, dialogizm, kognitiv jarayon, Daniel Sempere.*

KIRISH

Karlos Ruis Safonning La sombra del viento romani 2001-yilda Planeta nashriyotida chop etilgan, ispan tilidagi zamonaviy adabiyotda kitob, xotira va shaxsiy izlanish motivlarini birlashtirgan yirik nasriy asarlardan biri hisoblanadi [1]. Asar “El Cementerio de los Libros Olvidados” turkumining ilk romani sifatida baholanadi; bibliografik manbalarda uning 575 sahifalik Planeta nashri qayd etilgan. Roman tashqi syujet darajasida Daniel Sempere ismli yigitning sirli kitob va uning muallifi Xulian Karaks hayoti izidan borishini hikoya qiladi. Biroq psixolingvistik nuqtayi nazardan qaralganda, asarning markaziy muammosi voqealar ketma-ketligidan ko‘ra til orqali eslash, matn orqali o‘zlikni anglash, sukut orqali travmatik xotiraning saqlanishi va ichki nutq orqali shaxs ongida muqobil haqiqatlarning tiklanishidir.

ASOSIY QISM

Romanning psixolingvistik markazida til va xotira o‘rtasidagi bog‘liqlik turadi. F. Bartlett xotirani tayyor saqlanadigan nusxa emas, balki subyekt tomonidan qayta quriladigan konstruktiv jarayon sifatida izohlaydi [4]. Uning Remembering asari 1932-yilda Cambridge University Press tomonidan nashr etilgan, kognitiv fanlarda sxema nazariyasi bilan bog‘liq muhim manbalardan biri sifatida ko‘rsatiladi. Safon romanida xotira ham aynan rekonstruktiv tabiatga ega: Daniel Xulian Karaks haqidagi ma’lumotlarni tayyor shaklda topmaydi, balki parcha-parcha gaplar, buzilgan hikoyalar, yashirilgan hujjatlar, qo‘rqinchli ishoralar va boshqalarning sukuti orqali qayta tiklaydi. Xotira shaxsiy eslashdan iborat bo‘lib qolmaydi; u ijtimoiy muhit, urushdan keyingi Barselona, oilaviy yo‘qotish va kitobxonlik tajribasi bilan bog‘langan ko‘p qatlamli kognitiv maydonga aylanadi.

Romanda til faqat gapirish jarayonida emas, gapira olmaslik holatida ham kuchli psixologik vazifa bajaradi. Qahramonlarning aksariyati sir saqlaydi, o‘tmishni to‘liq aytmaydi, haqiqatni parcha holida bildiradi yoki ataylab buzib yetkazadi. Psixolingvistik talqinda sukut ham ma’noli hodisa sanaladi: u repressiya, travma, ijtimoiy qo‘rquv va shaxsiy ayb hissining nutqiy ko‘rinishidir. Barselona makoni ham til bilan ishlaydi: ko‘chalar, eski uylar, kutubxonalar, kitob do‘konlari va qabriston obrazlari xotirani faollashtiruvchi semiotik belgilar tizimini yaratadi. Daniel tashqi belgilarni o‘qigan sari o‘z ichki nutqini qayta tashkil etadi. Demak, roman psixologik voqeani lingvistik rekonstruksiya shaklida quradi.

Danielning ichki nutqi Xulian Karaks taqdiri bilan o‘zaro akslanadi. Psixolingvistik nuqtayi nazardan, kitobxon-qahramon va yozuvchi-qahramon o‘rtasidagi munosabat identifikatsiya mexanizmi orqali kechadi. Daniel Xulianni tashqi obyekt sifatida emas, o‘z ruhiy rivojlanishining muqobil modeli sifatida qabul qiladi. Xulianning yo‘qolgan ovozi Daniel ongida qayta tiklanadi; kitob o‘qish jarayoni boshqa birovning nutqini ichkilashtirishga olib

keladi. Bunda o‘qish passiv qabul emas, balki begona nutqni o‘z ruhiy tajribasiga qo‘shish, uni qayta ma’nolash, emotsional ravishda egallash jarayonidir. Vigotskiy nazariyasiga ko‘ra, tashqi nutqning ichkilashuvi tafakkur tuzilishini o‘zgartiradi [2]. Safon romanida Danielning o‘qish tajribasi ham xuddi shunday: kitob uning o‘zligini, axloqiy tanlovini va xotira bilan munosabatini qayta quradi.

Asarda xotira va til o‘rtasidagi munosabat travma poetikasi bilan ham bog‘langan. Urushdan keyingi Barselona ijtimoiy xotirani rasmiy sukut ostida saqlaydi. Fumero obrazi zo‘ravonlikning nutqiy ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi: uning tili qo‘rqitadi, buzadi, boshqalarni jimlikka majbur qiladi. Ayni paytda Fermin obrazi tilning ozod qiluvchi kuchini ifodalaydi. Fermin nutqi serqatlam, kinoyali, jonli, ijtimoiy tajriba bilan to‘yingan; uning so‘zlash uslubi repressiv qo‘rquvga qarshi psixologik himoya vazifasini bajaradi. Luriyaning til va kognitsiya haqidagi tadqiqotlarida til inson faoliyati, idrok va tafakkur jarayonlarini tashkil etuvchi markaziy mexanizm sifatida talqin qilinadi [5]. Luriyaning Language and Cognition asari til, nutq va kognitiv jarayonlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni rivojlanish, madaniyatlararo va klinik yo‘nalishlarda yoritgani bilan ahamiyatli hisoblanadi. Fermin nutqi ham shaxsiy omon qolish, ijtimoiy tanqid va hissiy barqarorlikni saqlash vositasidir.

Romanda kitob obrazi psixolingvistik jihatdan “tashqi xotira” shakli sifatida talqin qilinadi. Inson xotirasi unutishga, buzilishiga, qo‘rquv ta’sirida parchalashiga moyil; yozilgan matn esa ayrim ma’nolarni saqlab qoladi, lekin uni anglash uchun o‘quvchining ichki nutqi zarur bo‘ladi. “Unutilgan kitoblar qabristoni” obrazida xotiraning ijtimoiy modeli mujassam: jamiyat unutgan matnlar yo‘qolmaydi, ular yangi ong tomonidan o‘qilishini kutadi. Danielning vazifasi kitobni saqlash emas, balki undagi yashirin nutqni qayta eshitishdir. Shunday jarayonda o‘qish, eslash va o‘zini anglash birlashadi. Roman kitobxonlikni estetik zavq emas, psixik va axloqiy uyg‘onish hodisasi sifatida ko‘rsatadi.

XULOSA VA MUNOZARA

La sombra del viento romanini psixolingvistik talqin qilish asardagi asosiy dramatik kuch voqealar ziddiyatida emas, til, xotira va ichki nutq o‘rtasidagi murakkab aloqalarda jamlanganini ko‘rsatadi. Daniel Sempere obrazi orqali o‘qish jarayoni shaxs ongini qayta tashkil etuvchi kuch sifatida ochiladi. Xulian Karaks haqidagi sirlar tashqi detektiv vazifa bo‘lib qolmaydi; ular Danielning o‘z ichki nutqini, xotira bilan munosabatini va axloqiy pozitsiyasini shakllantiradi. Vigotskiy talqinidagi ichki nutq, Bartlett konsepsiyasidagi konstruktiv xotira, Baxtin nazariyasidagi dialogik ong va Luriya izohlagan til–tafakkur birligi romanning nazariy tahliliga puxta asos beradi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Ruiz Zafón C. La sombra del viento. — Barcelona: Editorial Planeta, 2001. — 575 p.
2. Мышление и речь. — Москва: Лабиринт, 2019. — 352 с.
3. Bakhtin M. M. Problems of Dostoevsky’s Poetics. Ed. and trans. by Caryl Emerson. — Minneapolis: University of Minnesota Press, 2014. — 384 p.
4. Bartlett F. C. Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology. — Cambridge: Cambridge University Press, 2012. — 317 p.
5. Luria A. R. Language and Cognition. Ed. by James V. Wertsch. — Washington, D.C.: V. H. Winston; New York: John Wiley, 2011. — 264 p.